

<https://doi.org/10.36818/2071-4653-2023-3-2>

УДК 332:334.722

JEL R11, R12, R58

І. З. Сторонянська

доктор економічних наук, професор, заступник директора з наукової роботи ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», м. Львів

e-mail: istoron@i.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0237-1409>

О. Ю. Нестор

кандидат економічних наук, науковий співробітник відділу регіональної фінансової політики ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», м. Львів

e-mail: olhanestor@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-5204-4828>

НАПРЯМИ СТИМУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ АКТИВНОСТІ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ: ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ

Розгортання повномасштабної війни негативно вплинуло на сектор підприємництва в усіх регіонах України, що зумовлює потребу переосмислити та відшукати можливості для переходу України від держав з нестійкими інституціями та неспроможністю розвивати підприємницьке середовище до країн, які стимулюють підприємницьку активність. Визначено основні проблеми функціонування підприємницького сектору, обумовлені повномасштабною війною, а також детерміновано напрями подолання їх у контексті зниження міжрегіональної диспропорційності. Наголошено на необхідності пошуку інструментів і механізмів сприяння стимулюванню підприємницької активності, урахуовуючи просторовий вимір цих процесів. Виділено специфічні чинники зниження спроможності окремих груп регіонів і територіальних громад. Зазначено, що питання подолання регіональних диспропорцій функціонування і розвитку підприємницького сектору в умовах війни прямо пов'язане із забезпеченням стійкості суб'єктів підприємництва та водночас є вихідною передумовою забезпечення резилентного просторового розвитку в Україні. Запропоновано механізми та інструменти, які сприятимуть відновленню економічного потенціалу та підприємницької активності на територіях відновлення, територіях з особливими умовами для розвитку, а також перспективні механізми масштабування позитивних економічних ефектів регіональних полюсів зростання та територій сталого розвитку.

Ключові слова: підприємницька активність, регіональні диспропорції, просторовий розвиток, регіон, територіальна громада.

Storonyanska I. Z., Nestor O. Yu. DIRECTIONS OF ENTREPRENEURIAL ACTIVITY STIMULATION IN THE CONTEXT OF MODERN CHALLENGES: TERRITORIAL CONTEXT

The outbreak of a full-scale war has had a negative impact on the entrepreneurial sector in all regions of Ukraine without exception, which requires a serious review and search for opportunities for Ukraine's transition from states with unstable institutions and inability to develop an entrepreneurial environment to the circle of countries that stimulate entrepreneurial activity. The spatial dimension of these processes is crucial for Ukraine, as the regions differ significantly in the quality and level of development of the entrepreneurial environment. The article aims to identify the main problems of the entrepreneurial sector caused by the full-scale war and to determine the ways to overcome them in the context of reducing interregional imbalances. The article emphasizes the need to find tools and mechanisms that help stimulate entrepreneurial activity, taking into account the spatial dimension of these processes, which is extremely important for Ukraine since regions differ significantly in the quality and level of development of the entrepreneurial environment. The author identifies specific factors that reduce the capacity of certain groups of regions and territorial communities, including the security factor, relocation of enterprises and displacement of labor resources as a result of forced mass displacement of the population, withdrawal of a significant part of land from economic circulation, including due to contamination with explosive devices, destruction of budget-forming enterprises or infrastructure facilities, etc., loss of powerful logistics capacity and tourism as a significant area of economic development, reduction of state support for development, complete loss of logistics capacity, irreversible changes in the development of the agricultural sector (inability to use the territories and deterioration of soil conditions due to contamination by explosive objects, the explosion of the Kahovska hydroelectric power station and the impact on soil fertility in the southern oblasts) and the logistics of agricultural products, and increased burden on engineering and social infrastructure given the growing number of residents due to IDPs and relocated businesses. The article notes that the issue of overcoming regional imbalances in the functioning and development of the entrepreneurial sector in the context of war is, on the one hand, directly related to ensuring the sustainability of economic entities and, on the other hand, is a prerequisite for ensuring resilient spatial development in Ukraine. The author proposes mechanisms and tools to restore economic capacity and entrepreneurial activity in the recovery areas, areas with special conditions for development, as well as promising mechanisms for scaling up the positive economic effects of regional growth poles and sustainable

development areas. The article determines that the implementation of the mechanisms and instruments mentioned in the article on the basis of a systematic approach will help to overcome spatial imbalances in interregional and intraregional development and will allow to create an integrated economic space of the state.

Keywords: *entrepreneurial activity, regional imbalances, spatial development, region, territorial community.*

Постановка проблеми. 24.02.2022 р. росія розпочала повномасштабну та безпрецедентну війну проти України, що призвело до суттєвого зниження підприємницької активності, завдало шкоди людям, містам та інфраструктурі та спричинило руйнівний вплив на економіку України. Загальна сума прямих збитків підприємств, включно з державними, та приватних осіб-підприємців оцінюється в 13 млрд дол. США, з них 9 млрд дол. США – збитки великих і середніх підприємств. Загальні непрямі втрати великих підприємств в Україні сягають 33,1 млрд дол. США. У 2022 р. зареєстровано на 40% менше юридичних осіб і на 30% – фізичних осіб-підприємців.

Зазначений стан зумовлює потребу серйозно переосмислити та відшукати можливості для переходу України від держав з нестійкими інституціями та неспроможністю щодо розвитку підприємницького середовища до кола таких країн, які стимулюють підприємницьку активність. А отже, потрібно знайти інструменти та механізми, які сприяли б цьому. Водночас для України надважливим є просторовий вимір цих процесів, оскільки регіони суттєво різняться за якістю і рівнем розвитку підприємницького середовища. Якщо до розгортання повномасштабної війни росії причинами такої диференціації були стан розвитку інституцій підтримки підприємництва, економічна спеціалізація регіонів, моделі підприємницької поведінки мешканців у різних регіонах, то зараз можливості розвитку підприємницького сектору значною мірою визначаються територіальним фактором – наближеністю до зони ведення бойових дій чи кордону з росією і білоруссю, рівнем руйнування інфраструктури, зокрема логістичної, очікуваннями щодо подальшого розвитку воєнних дій тощо.

Аналіз останніх досліджень. Питання подолання регіональних диспропорцій розвитку підприємницького сектору досліджувались у працях А. І. Бутенка й Н. Л. Шлафман [1], А. А. Вдовічена та А. В. Круглянка [2], С. І. Гречаної, О. С. Харитонові та І. В. Ключ [3], Ж. Г. Науменко [4], В. Ю. Худoley, Т. В. Пономаренко та Т. М. Іванової [5]. Механізми стимулювання підприємницької активності розглянуті у працях Б. В. Буркинського [6], Л. В. Проданової та О. В. Котляревського [7], Н. Шлафман, О. Лайка, О. Бондаренко [8]. Однак глибшого розвитку потребує питання окреслення основних проблем підприємницького сектору, спричинених повномасштабною війною, та напрямів їх розв'язання.

Метою статті є визначення основних проблем функціонування підприємницького сектору, обумовлених повномасштабною війною, а також детермінація напрямів подолання їх у контексті зниження міжрегіональної диспропорційності.

Основні результати дослідження. За підсумками 2022 р., повномасштабна збройна агресія рф спричинила скорочення економіки України на 29,1%,

що є найглибшим падінням економіки від здобуття Україною незалежності¹. Якщо попередні кризи більш-менш рівномірно вплинули на економіку всієї країни, то зараз падіння є регіонально диференційованим і визначається переважно наближеністю до лінії фронту (тобто безпековим чинником). Приріст реального ВВП в березні-липні 2023 р. демонстрував позитивні значення, але ВВП все ж залишається на понад 25% нижчим за рівень 2021 р.

Упродовж 2022-2023 рр. відбулося суттєве зниження фінансової спроможності значної кількості територіальних громад та регіонів. Попри незначне номінальне зростання власних доходів територіальних громад в Україні (у середньому +9,5%), фактично рівень їхньої фінансової спроможності суттєво знизився: урахуовуючи рівень інфляції, власні доходи територіальних громад у 2022 р. зменшились на 17% порівняно з 2021 р.

Урахування індексу інфляції дає змогу констатувати, що в регіональному розрізі реальний приріст власних доходів загального фонду місцевих бюджетів у 2022 р. продемонстрували 10 регіонів, серед яких – західні та центральні області. Інші завершили рік з фактичним від'ємним приростом власних доходів місцевих бюджетів.

Сповільнення підприємницької активності в регіонах поблизу лінії зіткнення та її пожевлення в тилкових областях, а також посилення ролі оборонної сфери зумовили зростання диспропорцій у наповненні бюджетів територіальних громад. Водночас в умовах війни суттєво розширився перелік територій, які потребують державної підтримки загалом та стимулювання підприємницької активності зокрема. У цьому контексті слід виділити специфічні чинники зниження спроможності окремих груп регіонів та територіальних громад:

- для прифронтових регіонів та територіальних громад – це, попри безпековий чинник, релокація підприємств та переміщення трудових ресурсів унаслідок вимушеного масового переміщення населення. Відтак масове переміщення бізнесу матиме негативний наслідок для розвитку цих регіонів у довгостроковій перспективі навіть після завершення війни та звільнення територій;
- для прикордонних територіальних громад у тилу, віддалених від лінії бойових дій, – це вилучення значної частини земель з господарського обігу, зокрема через забруднення вибухонебезпечними пристроями (наприклад, у Шацькій територіальній громаді Волинської області такі землі сягають 1/5 площі громади); руйнування бюджето-

¹ Тут і далі розрахунки за даними Державної служби статистики України.

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПЕРІОДУ УКРАЇНИ

формувальних підприємств чи об'єктів інфраструктури тощо;

- для приморських регіонів та територіальних громад – це втрата потужного логістичного потенціалу та туризму як вагомого напрямку розвитку економіки (втрата туристичного потенціалу прослідковується в зменшенні обсягів туристичного збору в доходах бюджетів громад цих регіонів);
- для гірських територіальних громад Українських Карпат – це скорочення державної підтримки їхнього розвитку;
- для територіальних громад уздовж транспортних коридорів з білоруссю та рф – це повна втрата логістичного потенціалу;
- вплив війни на сільські території зумовив незворотні зміни в розвитку сільськогосподарського сектору (неможливість використання територій та погіршення стану ґрунтів унаслідок забруднення вибухонебезпечними предметами, підлив Каховської ГЕС та вплив на родючість ґрунтів у південних областях) та логістиці сільськогосподарської продукції;
- для середніх та малих міст – це зростання навантаження на інженерну та соціальну інфраструктуру з огляду на зростання кількості мешканців через ВПО та релокований бізнес, які, приймаючи рішення про переміщення, віддавали перевагу саме містам як центрам концентрації економічної активності регіонів.

Загалом можемо говорити, що розгортання повномасштабної війни негативно вплинуло на сектор підприємництва в усіх без винятку регіонах України. Водночас диспропорції щодо підприємницької діяльності залишаються вагомими навіть в умовах сучасних викликів.

Питання подолання регіональних диспропорцій функціонування і розвитку підприємницького сектору в умовах війни, з одного боку, прямо пов'язане із забезпеченням стійкості суб'єктів підприємництва, з другого, є вихідною передумовою забезпечення резилентного просторового розвитку в Україні. Але проблеми, з якими стикається підприємницький сектор в різних регіонах нашої держави, суттєво різняться. Якщо до розгортання повномасштабної війни росії на території України основними причинами такої диференціації були питання формування бізнес-клімату, розвитку інституцій підтримки підприємництва, економічної спеціалізації, моделі підприємницької поведінки мешканців у різних регіонах, то зараз можливості розвитку підприємницького сектору визначаються станом безпекових загроз у різних регіонах, рівнем руйнування інфраструктури, зокрема логістичної, очікуваннями щодо подальшого розвитку воєнних дій тощо. Ураховуючи зазначене, напрями розвитку та забезпечення резилентності підприємницького сектору визначено в розрізі груп регіонів / територій (відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій» [9]).

Відновлення економічного потенціалу та підприємницької активності на територіях відновлення. Економічний потенціал цих територій найбільше постраждав з огляду на ведення бойових дій / окупації / руйнування інфраструктури / значної втрати трудового потенціалу з огляду на вимушене переміщення до інших регіонів чи держав. Тому основними напрямками, які сприятимуть відновленню підприємницького сектору в таких регіонах, повинні стати:

- відновлення інфраструктури за принципом «краще, ніж було». Тут дуже важливим є врахування демографічних прогнозів і результатів оцінювання потреб мешканців і бізнесу на територіях відновлення;
- зважаючи на надвисокі безпекові ризики для підприємців на територіях відновлення, важливим механізмом активізації підприємницької діяльності є страхування інвестицій від ризиків, що можуть бути спричинені збройною агресією, бойовими діями та / або тероризмом. Такі механізми вже почали діяти з боку світових фінансових інституцій, які спрямовані на страхування приватних інвестицій (наприклад, Багатостороння агенція з гарантування інвестицій (MIGA) вже почала надавати гарантії страхування воєнних ризиків в Україні з Трестового фонду підтримки реконструкції та економіки України (SURE)). Водночас з боку держави потребує створення система страхування воєнних ризиків, зокрема щодо об'єктів публічного інвестування;
- вважаємо за доцільне також установа спеціального правового режиму господарської діяльності (наприклад, спеціальні економічні зони) із чіткими часовими межами на прикордонних територіях, територіях відновлення (де відбувалися бойові дії, перебували в оточенні, окупації, зазнали значних руйнувань та пошкоджень унаслідок повномасштабного вторгнення);
- стимулювальну роль повинні також відіграти цільові програми відновлення бізнесу на деокупованих територіях, які максимально враховували би специфіку підприємств та потреб регіонів загалом, а також цільові програми з повернення релокованого бізнесу. Не менш важливим є забезпечення повноцінного доступу до наявних програм підтримки підприємців (наприклад, відкриття доступу до грантів у межах програми «Є-Робота», які є безповоротними);
- для аграріїв визначальним є пришвидшення процесу нетехнічного та технічного обстеження територій, гуманітарного розмінування та знешкодження вибухонебезпечних предметів, оскільки без цього є неможливим введення в господарську діяльність основної частки сільськогосподарських земель. Важливе також відновлення об'єктів інженерної інфраструктури меліоративних (зрошувальних)

систем в Одеській, Миколаївській, Запорізькій та Херсонській областях;

- оскільки відновлення наявних чи розміщення нових промислових об'єктів на територіях відновлення є недоцільним, то першочерговими можуть стати низькозатратні проекти із швидкою окупністю, зокрема такі, які можуть бути територіально деконцентрованими. Ідеться про сільськогосподарські проекти, проекти, які передбачають перероблення та повторне використання відходів руйнувань за принципами циркулярної економіки, тощо.

Стимулювання розвитку підприємницького сектору на територіях з особливими умовами для розвитку. До цього типу належать території, рівень соціально-економічного розвитку яких є низьким або на яких є природні, демографічні, міжнародні, безпекові чи інші об'єктивні обмеження щодо використання потенціалу території для розвитку. На практиці до цього типу територій в умовах сьогодення викликів належатимуть території, які знаходяться поблизу кордону з рф та білоруссю, а отже, їхній економічний розвиток суттєво обмежується безпековими чинниками (що призвело до релокації / призупинення діяльності бізнесу, втрати трудового потенціалу, суттєвого падіння попиту на продукцію та послуги тощо); сільські, гірські, з високим рівнем заліснення території (значна частина яких традиційно були депресивними), постпромислові території (зокрема вугільні) та інші. Світова практика доводить необхідність напрацювання стимулювальних механізмів розвитку підприємницького сектору на таких територіях. До таких механізмів слід віднести:

- для більшості таких територій визначальною є проблема втрати кваліфікованих кадрів та трудового потенціалу загалом. Тому першочерговим є завдання стримування еміграційних тенденцій мешканців і створення умов для залучення та постійного проживання осіб економічно активного віку (зокрема внутрішньо переміщених осіб) у територіальних громадах з низьким рівнем соціально-економічного розвитку. До інструментів тут можна віднести регіональні / місцеві програми забезпечення доступним житлом, співфінансування молодіжного будівництва, забезпечення житлом у громаді потрібних фахівців, а також розвиток цифрової, соціальної, рекреаційної інфраструктури, спрямованої на забезпечення потреб молоді / дітей, створення коворкінгових центрів, бізнес-центрів, які дадуть змогу концентрувати та формувати комунікацію між місцевими підприємцями. Це сприятиме підвищенню якості середовища життєдіяльності в таких громадах;
- потреба в кадрах великою мірою може бути задоволена шляхом стимулювання активності внутрішньо переміщених осіб, ветеранів, безробітних до ведення підприємницької діяльності;
- розвиток грантових / кредитних інструментів стимулювання підприємництва та самозайнятості, зокрема у сферах поглибленої переробки, крафтового виробництва, надання послуг, у видах економічної діяльності з високою доданою вартістю та ін., що сприятиме послідовній зміні структури економіки та підвищенню економічної стійкості громад;
- посилення залученості таких територій до регіональних ринків шляхом розвитку транспортно-логістичної та інформаційно-комунікаційної інфраструктури;
- для сільських територій важливим є напрацювання фінансово-кредитних та організаційних інструментів підтримки дрібних та середніх сільгоспвиробників і стимулювання їхньої кооперації, локальних виробників органічної та крафтової продукції (яка завжди характеризується високою доданою вартістю), солідарного сільського господарства (community supported agriculture) для налагодження прямих зв'язків та взаємодії між виробниками та споживачами, селом і містом, скорочення ланцюгів виробництва та постачання;
- важливо, що більшість територій з особливими умовами для розвитку (гірські, сільські, приморські тощо) володіють історико-культурною спадщиною, включно з нематеріальною, яка за умови її популяризації та формування на її основі бізнес-проектів може сформувати підґрунтя для економічного розвитку в громадах. Такі проекти охоче підтримуються зарубіжними донорами, а отже, можуть бути реалізовані на основі залучення зовнішнього ресурсу;
- у контексті європейської інтеграції значної уваги також потребує питання трансформації вугільних громад та регіонів (зважаючи на тимчасову окупацію таких територій у Донецькій та Луганській областях; зараз не йдеться про громади, які знаходяться в межах Львівсько-Волинського вугільного басейну). Розвиток підприємництва для цих територій є особливо актуальним, оскільки специфіка функціонування вугільної промисловості передбачає залучення значної кількості місцевого населення до роботи на підприємствах державної власності. Окрім того, рівень доходів гірників є порівняно вищим, що не стимулює до ведення підприємницької діяльності. Як результат, вугільні громади характеризуються суттєво нижчим рівнем підприємницької активності. Процеси справедливої трансформації вугільних громад, які зараз реалізуються у Львівській і Волинській областях, мають на меті також і спонукання мешканців вугільних громад до ведення бізнесу. У цьому контексті основними напрямками повинні бути такі: підвищення рівня знань про ведення підприємницької діяльності та зростання фінансової грамотності

мешканців, реалізація програм з професійної перекваліфікації місцевих мешканців, зокрема підвищення якості soft skills, надання кредитної / ваучерної підтримки підприємцям на етапі запуску бізнесу, а також організаційний (зокрема консультаційний) супровід підприємців, створення / розширення інфраструктури підтримки підприємництва в громадах.

Масштабування позитивних економічних ефектів регіональних полюсів зростання та територій сталого розвитку. До регіональних полюсів зростання належать мікрорегіони, територіальні громади, які характеризуються значно кращими географічними, демографічними, соціально-економічними показниками розвитку порівняно з іншими подібними територіями регіону та зростання яких позитивно впливає на суміжні території, регіон та / або державу загалом (насамперед це великі та середні міста, агломерації, громади з високим рівнем концентрації економічної діяльності). Саме такі території спроможні продукувати імпульси економічного зростання, і завданням регіональної політики національного та регіонального рівнів є запуск механізмів, спрямованих на поширення таких імпульсів на інші території та зниження диспропорцій розвитку між полюсами зростання та іншими територіями. Фактично йдеться про уникнення виникнення в державі територіальних анклавів, розвиток яких забезпечуватиметься виключно завдяки «притягуванню» трудових, фінансових, економічних ресурсів із суміжних чи інших територій. З огляду на зазначене до перспективних механізмів масштабування позитивних економічних ефектів регіональних полюсів зростання та територій сталого розвитку відносимо:

- розвиток транспортного сполучення швидкісного формату між містами, які концентрують економічний потенціал, та суміжними територіями, що сприятиме деконцентрації підприємницької активності та її перенесенню в територіальні громади другого та третього порядку, а це своєю чергою стимулюватиме конкуренцію і розвиток місцевих підприємців;
- підвищення якості середовища життєдіяльності (соціальні послуги, інженерна, комунікаційна, транспортна, рекреаційна інфраструктура), створення бізнес-просторів у суміжних та наближених територіальних громадах спонукатиме місцевих мешканців до ведення підприємницької діяльності чи здійснення трудової активності в цих громадах і дозволить уникнути явища маятникової міграції до великих міст;
- розроблення та реалізація спільних економічних проєктів регіональних полюсів зростання та суміжних територіальних громад. Окрім основного завдання – залучення цих громад до процесів економічного розвитку, така кооперація

працює на підвищення спроможності суміжних територіальних громад завдяки отриманню досвіду з напрацювання та реалізації проєктних ідей, проєктного менеджменту, з пошуку й налагодження контактів з новими економічними партнерами, з просування власних інвестиційних можливостей тощо. Результатом спільної реалізації економічних проєктів може стати створення спільних інституцій підтримки місцевого бізнесу в суміжних громадах;

- стримувальним фактором поширення імпульсів економічного розвитку до суміжних і наближених громад часто є якість трудового ресурсу та брак висококваліфікованих фахівців у цих громадах. Оскільки основна маса закладів вищої та професійної (професійно-технічної) освіти розміщена в обласних центрах і найбільших містах регіону, важливим є оцінювання і прогнозування потреби в кадрах відповідної кваліфікації та надання пропозицій щодо впровадження затребуваних освітніх програм для професійної підготовки та перепідготовки кадрів, ураховуючи специфіку та актуальні потреби місцевих ринків праці;
- одним з інструментів активізації підприємницького середовища в наближених до полюсів зростання територіальних громадах можуть стати індустріальні парки, розміщені на територіях таких громад, за умови наявності розвинутої транспортної та комунікаційної інфраструктури між полюсами зростання та індустріальними парками.

Висновки. Значні збитки, завдані військовою агресією росії економіці України, значно знизили підприємницьку активність. Оскільки й до війни регіони України суттєво відрізнялися за якістю і рівнем розвитку підприємницького середовища, потрібно віднайти можливості для активізації і стимулювання підприємництва, ураховуючи контекст просторового розвитку. Реалізація зазначених напрямів і механізмів на засадах системного підходу сприятиме подоланню просторових диспропорцій розвитку в міжрегіональному та внутрішньорегіональному вимірі та дозволить сформулювати інтегрований економічний простір держави.

Список використаних джерел

1. Бутенко А. І., Шлафман Н. Л. Методологічні засади подолання диспропорцій розвитку підприємницького сектору як складової сталого розвитку економіки України. *Вісник економічної науки України*. 2015. Вип. 1(28). С. 34-38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Venu_2015_1_11
2. Вдовічен А. А., Кругляк А. В. Диспропорційність розвитку регіонів: європейський досвід та його застосування в Україні. *Актуальні*

проблеми економіки. 2015. № 1. С. 220-231. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2015_1_28

3. Гречана С. І., Харитонова О. С., Ключ І. В. Дослідження диспропорцій у розвитку економіки регіону. *Ефективна економіка*. № 11. 2012. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1700>

4. Науменко Ж. Г. Методичні основи оцінки диспропорцій регіонального розвитку. *Вісник соціально-економічних досліджень*: зб. наук. пр. 2013. Вип. 1(48). С. 271-275. URL: <https://core.ac.uk/download/147038264.pdf>

5. Худoley В. Ю., Пономаренко Т. В., Іванова Т. М. Регіональні диспропорції малого бізнесу в Україні та шляхи їх усунення. *Науковий вісник Полісся*. 2018. № 2(14). Ч. 1. С. 186-195. DOI: [https://doi.org/10.25140/2410-9576-2018-1-2\(14\)-186-195](https://doi.org/10.25140/2410-9576-2018-1-2(14)-186-195)

6. Буркинський Б. В. Роль малого бізнесу в реформуванні економіки регіону. *Економічні інновації*: зб. наук. пр. 2015. Вип. 59. С. 6-15. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecinn_2015_59_2

7. Проданова Л. В., Котляревський О. В. *Мотиваційний механізм розвитку підприємницької діяльності в економіці України*: монографія / Черкаський державний технологічний університет. Черкаси: Видавець Пономаренко Р. В., 2019. 240 с. URL: <https://er.chdtu.edu.ua/handle/ChSTU/365>

8. Шлафман Н., Лайко О., Бондаренко О. Програмні заходи розвитку підприємництва на базовому рівні в умовах відновлення національної економіки. *Grail of Science*. 2023. № 23. С. 34-41. DOI: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.23.12.2022.02>

9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій: Закон України від 09.07.2022 р. № 2389-IX. *Законодавство України*: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20#Text>

References

1. Butenko, A. I., & Shlafman, N. L. (2015). Metodolohichni zasady podolannya dysproportsiy rozvytku pidpryyemnyts'koho sektoru yak skladovoyi staloho rozvytku ekonomiky Ukrainy [Methodological principles of overcoming disparities iz the development of the entrepreneurial sector as a component of sustainable development of the economy of Ukraine]. *Visnyk ekonomichnoyi nauky Ukrainy – Herald of economic science of Ukraine*, 1(28), 34-38. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Venu_2015_1_11 [in Ukrainian].

2. Vdovichen, A. A., & Kruhlyanko, A. V. (2015). Dysproportsiynist' rozvytku rehioniv: yevropeys'kyu dosvid ta yoho zastosuvannya v Ukraini [Disproportions in regional development: European experience and its application in Ukraine]. *Aktual'ni problemy ekonomiky – Actual problems of the economy*, 1, 220-231. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2015_1_28 [in Ukrainian].

3. Hrechana, S. I., Kharytonova, O. S., & Klyus, I. V. (2012). Doslidzhennya dysproportsiy u rozvytku ekonomiky rehionu [Research disproportions in development economy region]. *Efektivna ekonomika – Efficient economy*, 11. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1700> [in Ukrainian].

4. Naumenko, Zh. H. 2013. Metodychni osnovy otsinky dysproportsiy rehional'noho rozvytku [Methodological bases of assessment of regional development disparities]. In *Visnyk sotsial'no-ekonomichnykh doslidzen' [Socio-Economic Research Bulletin]: Vol. 1(48)* (pp. 271-275). Retrieved from <https://core.ac.uk/download/147038264.pdf> [in Ukrainian].

5. Khudoley, V. Yu., Ponomarenko, T. V., & Ivanova, T. M. (2018). Rehional'ni dysproportsiyi maloho biznesu v Ukraini ta shlyakhy yikh usunennya [Regional disproportions of small business in Ukraine and approaches to their elimination]. *Naukovyy visnyk Polissya – Polissya scientific bulletin*, 2(14): 1, 186-195. DOI: [https://doi.org/10.25140/2410-9576-2018-1-2\(14\)-186-195](https://doi.org/10.25140/2410-9576-2018-1-2(14)-186-195) [in Ukrainian].

6. Burkynskyy, B. V. (2015). Rol' maloho biznesu v reformuvanni ekonomiky rehionu [Role of small business in reforming region economic]. In *Ekonomichni innovatsiyi [Economic innovations]: Vol. 59* (pp. 6-15). Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecinn_2015_59_2 [in Ukrainian].

7. Prodanova, L. V., & Kotlyarevskyy, O. V. (2019). *Motyvatsiyunnyy mekhanizm rozvytku pidpryyemnyts'koyi diyal'nosti v ekonomitsi Ukrainy [The motivational mechanism for the development of entrepreneurial activity in the economy of Ukraine]*. Cherkasy. Retrieved from <https://er.chdtu.edu.ua/handle/ChSTU/365> [in Ukrainian].

8. Shlafman, N., Layko, O., & Bondarenko, O. (2023). Prohramni zakhody rozvytku pidpryyemnytstva na bazovomu rivni v umovakh vidnovlennya natsional'noyi ekonomiky [Program measures for the development of entrepreneurship at the basic level in the conditions of recovery of the national economy] *Grail of Science*, 23, 34-41. DOI <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.23.12.2022.02> [in Ukrainian].

9. Pro vnesennya zmin do deyakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo zasad derzhavnoyi rehional'noyi polityky ta polityky vidnovlennya rehioniv i terytoriy [On amendments to some legislative acts of Ukraine regarding the principles of the state regional policy and the policy of restoration of regions and territories] (2022). Law of Ukraine, adopted on 2022, Jul 09, 2389-IX. *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20#Text> [in Ukrainian].

Надійшло 13.05.2023 р.